

תוכחה – לפרשיות אחרי מות – קדושים

בשבת הקרובה נקרא שתי פרשיות, אחרי מות – קדושים. בפרשת קדושים מייחדת התורה כמה פסוקים על מערכת היחסים הראויה שבין אדם לחברו, ובאחד מהם כותבת: "לא תשנא את אחיך בלבבך הוכם תוכם את עמיתך ולא תשא עליו חטא" (יט, יז). במאמרינו זה נתמקד בארבע מילים מפסוק זה, 'הוכם תוכם את עמיתך'.

מהי תוכחה?

רבי יצחק בר ששת, (הריב"ש) משיב בשו"ת שחיבר בסימן תל"א על שאלה שנשאל, מה ההבדל בין 'הוכחה' לבין 'תוכחה'. ועונה: "הוכחה הוא כשיש מחלוקת בין שנים ובא השלישי והכריע ביניהם, כמו שאמר יעקב ללבן: 'מה מצאת מפלי ביתך, שים כה נגד אחי ואחיך ויזכירו בין שנינו' (בראשית לא, לז). לבן טען שהוא צודק, וכנגדו יעקב חלק עליו וסבר שהצדק עימו ועל כן הציע ללבן שיפנו ל"צד שלישי", "ניטרלי", שיכריע ('ויזכירו') עם מי משניהם הצדק.

לעומת זאת, תוכחה זה מצב שבו אדם מוכיח את רעהו על מעשיו השליליים, כפי שכתוב בפרשתנו 'הוכם תוכם את עמיתך'. שמוכיח אדם על חטא ברור, שאין צורך בהוכחה. הוא מראה לו שאינו נוהג כראוי.

שני סוגי תוכחות

על בסיס דברי הריב"ש, לימד אותנו החיד"א כלל יסודי וחשוב בהלכות בין אדם לחברו ותוכחה לזולת. בדרוש י"ב ב'דברים אחדים', לשבת תשובה הסביר החיד"א את דברי שלמה המלך: "אל תוכח לך פן ישנאך הוכם לחכם ויאהבך" (משלי ט, ח), שכוונתו במילים 'אל תוכח לך', שלא יוכיח אותו בדרך תוכחה, שלא יאמר לו שמעשיו רעים ומוכיח אותו על כך, משום שהתוצאה תהיה 'ישנאך'. אלא איך ינהג? דברי המוכיח יהיו בדרך הוכחה וחכמה, שיאמר לו: מעשה זה שעשית, יש צדדים לכאן ולכאן. אמנם יש צד זכות לטעון כך, אבל להבא תימנע מכך.

על פי זה מבאר את כפל המילים 'הוכם תוכם' בפרשתנו, שבתוכחה יש שני אופנים, ויש לנהוג באחד מהם, בהתאם לדמות שאותה מוכיחים. 'הוכח' – ללך, לאדם שאינו חכם. עורר לו ספיקות ותוכיח אותו על מעשיו, (כפי שאמר יעקב ללבן 'ויזכירו'), כדי שלא לפגוע בכבודו. 'תוכיח' – אדם חכם שניתן להעמידו על מעשה שלילי שעשה. אדם שיקבל את התוכחה וישפר דרכיו.

הקושי שבתוכחה

אם חשבנו שתוכחה היא דבר קל, וכל אחד יכול להוכיח, הרי שאמרו על כך חז"ל במסכת ערכין (דף טז ע"ב): "תניא, אמר רבי טרפון: תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. אם אמר לו: (=המוכיח) טול קיסם מבין עיניך, אמר לו: (=משיב לו המוכח, במטבע לשון חריפה יותר, הנתמכת בהוכחות) טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שיוזע להוכיח".

מבאר לנו כתב סופר בשו"ת שחיבר או"ח סי' נז: "ובאמת מצות תוכחה קשה היא מאוד לקיימה כתיקונה, יותר מכל המצוות, כי צריך לשקול במאזני שכלו, אם יוכיח או יפה השתיקה. מוטב שיהיו שוגגים ולא יהיו מזידין. ונראה לי שעל זה הזהירה התורה: 'הוֹכַחְתָּ תּוֹכֵחַ אֶת עַמִּיתְךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלֶיךָ חֶטְא', שתהיה זהיר שלא תשא ותרבה עליו חטא שוגג להיותו מזיד ע"י התוכחה, וגם אם מזיד הוא, ולא יקבל התוכחה, תגדל עונו ויתרבה עונשו מאילו לא הוכיחו ולא התרה בו". לביאורו, יש להיזהר שהתוכחה לא תגרום לו להיענש, יותר מאשר בלעדיה, אם לא היה יודע שחטא...

כיצד ניתן להוכיח?

השל"ה הקדוש ביאר את הפסוק 'אַל תּוֹכַח לְךָ פֶּן יִשְׁנָאֲךָ הוֹכַח לְחֶכֶם וְיִאַהֲבֶךָ', באופן שנותן עצה והדרכה, כיצד להוכיח. הוא הסביר את דברי שלמה המלך: 'אַל תּוֹכַח לְךָ', אל תאמר לו: אתה לך, אתה חוטא ורשע, משום שאז 'יִשְׁנָאֲךָ', לא ירצה לקבל את הדברים, ותתפתח ביניכם עוינות, אלא 'הוֹכַח לְחֶכֶם', תאמר לו דברים חיוביים (נכונים כמובן), כדוגמת: אתה חכם, ואז התוצאה תהיה – 'וְיִאַהֲבֶךָ', שיקבל את התוכחה ויאהב אותך.

לתגובות – office@shaalti.co.il

להזמנת ההרצאה 'שבת חלום', בנייד – 052-9453811

הכותב: הרב חגי ולוסקי – מרצה ומחבר סדרת הספרים 'תורתך שאלתי' על התורה, רב המכר 'כי ישאלך' – על הגדה של פסח, 'מה שאלתך' – על מגילת אסתר.